

TOPLUMCU ŞİİR SÖYLEMİNDE İKİNCİ YENİ DÜŞMANLIĞI

Adem Polat*

Bizim gördüğümüz kadarıyla İkinci Yeni günümüz şiiri değildir. Geride kalmıştır. Edebiyat tarihçileri için ilginç bir konu olacağı kanısındayız.¹

Özet: Bu makalede özellikle 1960 sonrası yoğunluk kazanan Marksist şiir anlayışının İsmet Özel merkezinde İkinci Yeni şiir anlayışına yönelik olumsuz bakış açısı irdelenmiştir. Bu noktada İkinci Yeni poetikasının ağırlıklı olarak toplumdan uzak bir görüntü çizmesi ve toplumsal pratiği zayıf bir şiir oluşu, meseleyi Marksist yöntemle ele alan İsmet Özel ve çağdaşı şairlerin eleştiri oklarını İkinci Yeni'ye yöneltmelerine neden durumundadır. Söz konusu eleştiriler, aynı zamanda şiirin ne tür bir problem alanına sahip olduğuna yönelik de poetik tartışmadır. Bu yazı, şairlerin meseleye ilişkin yazıp çizdiklerinden hareketle karşılaştırma amacına yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: Marksist Şiir, İkinci Yeni, Toplum, Sanat, Eleştiri

HOSTILITY AGAINST İKİNCİ YENİ IN DISCOURS OF SOCIALIST POETRY

Abstract: Led by İsmet Özel, the hostile attitude of Marxist poetry which gained impetus as of 1960 in particular towards İkinci Yeni poetry approach has been analyzed in present paper. At this point the socially distant picture that İkinci Yeni poetry draws and its weak social practice, moved İsmet Özel and his contemporary poets who analyzed the issue in Marxist method to direct their arrows of criticism towards İkinci Yeni Movement. Such critics are meanwhile poetic discussions that are aimed to analyze what kind of a problem that poetry possesses. Current paper aims to make a comparison based on the comments poets rendered on this particular issue.

Keywords: Marxist Poetry, İkinci Yeni, Society, Art, Criticism

Türk şiirinde Birinci Yeni'nin şiire yönelik sivilleştirme çabaları ve şiiri gündelik dile yaklaştırma amacı, bir sonraki nesil için sanatsal tatmini güçleştirmenin de ötesinde ciddi bir gelenek problemini ve bunun sonucu olarak poetik reaksiyona neden olmuştur. İkinci Yeni, elbette dil ve kültür kaynaklarına zaruri dönüşün sonucu olarak doğan bir şiir dili kurarken, Türk düşüncesin-

* Kafkas Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi. a.polat1981@hotmail.com

de kökeni Tanzimat'ta dayandırılabilir maddeci sorunsalın Cumhuriyet devri Türk şiirinde de kendine bir karşılık bulduğu görülür. Bu bakımdan poetik olarak takınılan tavrın farklı biçimleri, bir diğer fraksiyonel şiir tarzına yönelik problem alanı açması; başka bir deyişle polemik zemin oluşturması doğaldır. Attilâ İlhan'ın İkinci Yeni diktanın işine gelir bir sapıklık hareketine dönüşmüştür.² iddiası, toplumsal anlamda rasyonel denetlemelere kapalı, mantık üstü bir biçim üzerinden yazıp çizen ve devrin sosyal manzarasından kaçış,³ İkinci Yeni adına 1950'lerde yaşanan siyasî ortamın sonucudur ve bu ortamın derin sancılarını taşır.⁴ Dolayısıyla bir bakıma maddeci şiir algısının meydana getirdiği tahribat için hem bir zehir hem de bir panzehir konumundadır.⁵ Çünkü İkinci Yeni bir yeniden devralış çabası olarak maddeci şiirin dışladığı, bireysel endişeyi; insana mahsus ontolojik birer yaşam formuna çevirip, gerek estetikte gerekse geleneksel devamlılığın anlam bölgelerine yerleşmeyi tercih etmiş bir şiir anlayışı olarak belirlir.

Özellikle modern zamanın sanat aykırılıklarını, karmaşıklığını dilsel açıdan yüklenen İkinci Yeni, kübizim, lettrizm, dadaizm, sürrealizm gibi sanatsal fragmanlarını imgeye bağlayabilmiştir. Bu biraz da hayatın değiştirilmesini gerektiren dilsel yenilemenin koşullarıyla ilgilidir.⁶ Bu, bir 'bağlam'la ilişkiliyse eğer dışsal olmaktan çok içseldir. Söz konusu içsellik henüz tanımlanmamış bir epistemolojiyle ilgilidir ve bu soyutluktan yana bir algı problemine sahiptir. Eğer buna somutluk yitimi olarak Atilla İlhan-Asım Bezirci çizgisinde bakmak gerekirse, İkinci Yeni'nin yaptığı iktidardan kaçmak⁷ ve şiir dilinde bilinçli olarak rasyonel kırılmalar oluşturmaktır.

Bu bağlamda İkinci Yeni'nin söylemine dâhil İlhan Berk, Cemal Süreyya ve Ece Ayhan gibi şairlerin imge yapısında Marksist ideolojiye yakın duran bazı öğeler olsa bile, şiir dillerini daha içsel imkânlarla bağlayabilmek için Marksist söyleyisten ayrıldıkları ve soyutluk yitimine karşı direndikleri görülür. Sırasıyla İlhan Berk Cemal Süreyya ve Turgut Uyar'dan birer alıntıyla devam ettiğimizde;

*"Benim için şiirin yapısında böyle bir cephe değiştirmenin gerekçesi, 1. Yeni'nin artık işlevini bitirdiği, Nazım'la gelen şiirin de (ki ikisi de söze dayalı şiirdir) ömrünü tamamladığı düşüncesidir."*⁸

*"Çağdaş şiir geldi kelimeye dayandı. (...) Çağdaş şairler kelimeleri bile sarsıyorlar, yerlerinden, anlamlarından, uğratıyorlar. Bu böyleyken bizde hâlâ folklorla, halk deyimlerine şiirde fazlasıyla yer veren şairlerin kısır bir yolda oldukları sanıyordum. Çünkü folklorla şiirin bugünkü entelektüel niteliğini taşıyacak yer yoktur."*⁹

"Şiirin, toplumsal kaygılarla, zorla değişmesi, yenilenmesi sanırım, toplumsal şartların da değişmesine, yenilenmesine bağlıdır. Bizim toplumumuzda uzun zamandır böyle şiiri etkileyecek değişiklikler yok. Bir de okur yazar şiirin doğruca kendisiyle, kadeiriyle ilgili bir toplumun, bıkma, kanıksama sonucundaki baskısını kastediyorsanız, baş-

ka toplumumlar için de pek düşünemiyorum ya, hele bizim toplumumuz için hiç aklıma gelmiyor böylesi. Nerde toplum?"¹⁰

görüldüğü gibi İkinci Yeni şairleri, tükenmiş bir şiir malzemesini kullanmayı reddetmektedirler. Zaten modern dünyanın bütün epistemik uzantılarına açık olan bu akımın, Marksist şiire yönelttiği eleştirilerde onun ideolojik bir yöntem içine sıkıştırdığı dar anlam dünyasından ve sınırlı dilselliğinden yakınmıştır. Bilakis İkinci Yeni'nin şiir dilinde mesele edildiği temel problemler düşünüldüğünde, ideolojik bakımdan sınırlı bir fraksiyon veya söylemin, çağa ait popüler mesele hisler karşısında yeterli ifade imkanına sahip olmadığı ortaya çıkıp, İkinci Yeni adına başlıca eleştirilerin odağında bu mevzu yer almaktadır.

Buna paralel olarak yine Cemal Süreya Ekim 1956'da *Folklor Şiire Düşman* adlı bir yazısında şiiri entelektüel bir mesele olarak görmekten yana tavır alır. Bu tavır alışı şiirin bilgi nesnesinin dolayimsız olarak folklorla dayandırılması bakımından şiirsel söylemde meydana gelecek tek tipleşmenin tehlikesini vurgular. Cemal Süreya şöyle yazar;

"Çağdaş şairler kelimeleri bile sarsıyorlar, yerlerinden, anlamlarından uğratiyorlar. Bu böyleyken bizde hâlâ folklorla, halk deyimlerine şiirlerinde fazlasıyla yer veren şairleri kısır bir yolda oldukları sanıyordum. Çünkü folklorla şiirin bugünkü entelektüel niteliğini taşıyacak yeti yoktur. Halk deyimlerinin havası şiirin kanat çırpmasına imkân vermeyecek kadar dar bir havadır."¹¹

Dolayısıyla Marksist şiir söyleminin gericilikle suçlayacağı İkinci Yeni'nin en dikkate değer reaksiyonu, estetik temelden güç alan bir epistemeyi şiirin bilgi nesnesiyle düşünmek olmuştur. Bu noktada 'gerici' bir sanat anlayışı olarak görülecek olan İkinci Yeni'nin buna en ironik cevabını Edip Cansever'in Pazar Posta'sının 27 Ocak 1957'de hazırladığı *İkinci Yeni İçin Ozanlar Ne Diyor?* adlı soruşturmaya verdiği cevaplarda görürüz. Cansever gerici olmakla suçlanan İkinci Yeni için 'şiir gerilmez çünkü şiirin ilerisi olmaz' diyerek Victor Hugo'dan naklettiği ifadelerle şiirin salt bir şiir ölçütüyle değerlendirilecek Hugo özelinde bir devri vardır ya da hiç yoktur der.¹² Böylelikle estetik belirlenimi ön plana alan İkinci Yeni, toplumcu şiirin eleştiri odağındaki dışsal unsurlara olan kapalılık meselesinde, şiire şiirden yana bir sanatsal yön çizerek temel sanat paradigmasını belirler.

Bütün bunlardan hareketle İkinci Yeni şiir oluşumunun dış dünyadan etkilendiği kadar içsel, aşkın ve soyut parametrelere de kendini açık tutup söylemini çoğalttığı gözlemlenir. Fakat bu edebî muhit, beraberinde tarihsel olarak çağdaşı olduğu 60 kuşağı Marksist şairlerle de dünya-toplum-dil-sanat olgularının algılanış şekli bakımından sık sık karşı karşıya gelmiştir. Söz konusu karşı karşıya geliş, daha ziyade İkinci Yeni şiirinin anlam dünyasında

yer alan, sanatsal aykırılıkta belirgin halde olup, Marksist şiir söylemi bağlamında şiirin vasıta / araçsal özelliğinden ciddi anlamda bir kopuş olarak düşünülebilir.

Meseleyi tersten okuduğumuzda, özellikle İkinci Yeni'nin kendine özgü entelektüel yapısıyla ve felsefi kaynaklarına ulaşma-hazmetme sürecinde, koşullarıyla pek problem yaşadığını söylemek yanlış olur. Fakat 60 kuşağı Marksist şairlerin İkinci Yeni'ye karşı tavır aldıkları dönemin yazınsal metinlerinde görülmektedir. Bu eleştirilerin kümelendiği başlıca konu başlıkları; bu şiirin toplumsal meselelere kayıtsız kalışı, kendi toprağının insanını anlatmayı, anlama kapalı hâle getirisi, sanatı oyuna dönüştürüşü, şiiri fanteziye sürükleyişi, bir düşünce uzantısına sahip olmayışı gibi genel anlamda her bakımdan Marksist praksisin cephe aldığı sorunlardır.

Özellikle Marksist şiir söylemi, yolunu İkinci Yeni ile kesiştiren ve yenilediği bu şiir vadisinden geçmek olarak tanımlayan bir anlayışı da reddetmiştir. Tabir yerindeyse adlarını İkinci Yeni'yle yan yana bile getirmek istemez bu kuşak şairi. Ataoğulları Behramoğlu 1970'te *Devrim* dergisinde İkinci Yeni hakkında şunları yazar:

"Biz yeni bir toplumcu edebiyatçılar kuşağı olarak, kendimizden önce yazılan ve şimdi de yazılmakta olan her türlü şiirin olumlu yanlarını kavramak, özümsemek zorundayız. İkinci Yeni hareketinin türdeş bir akım olmadığını belirttim. Bir an için öyle bile olduğunu düşünsek, şairlerini henüz kurmakta olan, üstelik İkinci Yeni'ye temelden karşıt bir şiir anlayışla gelen genç şairlerin 'İkinci Yeniden geçtiklerini' söylemek ne ölçüde tutarlıdır? Sözcüleri bir İlhan Berk yarın yeni bir şiir yazmaya başlarsa, onun da mı 'İkinci Yeniden geçtiğini' söyleyeceğiz?"¹³

Anlaşılan odur ki, 60'lı şair kuşağı, İkinci Yeni'nin içinde Marksist dünya görüşüne az çok yaklaşan şairleri bile bu oluşuma dâhil etmek istemezler. Toplumcu söylem, başka bir deyişle İkinci Yeni adı altında yazan şairlerin bazılarının ideolojik anlamda toplumcu şiire daha yakın şeyler yazdığını iddia eder ve bunun edebiyat tarihi tasnif ve yazıcılığı bakımından bile meselenin tam anlamıyla oturtulmadığını savunur. İlhan Berk bunun önemli bir örneğidir.

Başka bir eleştiri örneği olarak Moskova'dan yazan Tefik Melikov, hareket için *"yaşamdan tam bir kopukluğun yanı sıra, biçim denemeleriyle bozup yozlaştırarak edebiyat diline de önemli ölçüde zarar vermişti."*¹⁴ der. Bu yozlaşma iki cephele düşünülürken Marksist şairin suçlamalarına temel sebep İkinci Yeni'nin toplumdan, hâlihazırdaki dilden ve anlamdan kopuşudur.

İkinci Yeni'ye yine kuşağının diliyle hücum eden İsmet Özel, 1970 yılında *Halkın Dostları* dergisindeki sert eleştiri yazısı *"Tanrı Mezarını Isıtsın"* da yıkıcı bir üslupla söz konusu şiir söyleminin dayanaklarını boşa çıkarmaya çalışır. Aslında Özel, fikirleriyle kuşağının genel poetik tarzını yansıtmaktadır. Özel,

edebiyat tarihçileri için ilginç bir konu olmaktan öteye geçemeyeceğini düşündüğü akım için ilk önce şunları söyler:

“İkinci Yeni diye adlandırılan şiir akımı ülkemiz edebiyat alanına birdenbire; nedensiz ve işlevsiz bir biçimde girmiştir. ‘Bayram değil, seyran değil eniştem beni niye öptü’ bir söz vardır, işte öyle. Adı niçin İkinci Yeni’dir. Türkiye, özellikle dünya edebiyat tarihi gözden geçirilince neresi yenidir ve hele böyle bir yeniliğe neden ihtiyaç duyulmuştur orası iyice bilinmiyor.”¹⁵

İsmet Özel, elbette eleştirisinin devamında Marksist praksisin temel dinamiklerini devreye koyacaktır. Çünkü yeni oluşacak veya oluşmuş bir yeniliğin zaten dış çevreye ve topluma bu denli ilgili bir Marksist dünya görüşünün gündeminde yer almaması düşünülemez. Özel şöyle devam eder:

“Ellerinde insan araştırması için rehber olacak bir yöntem yoktu. Beyinleri ülkemizin geleneksel kültüründen hemen her aydınımız gibi kopmuş ama Batı kültürünü de sağlam bir yerinden yakalayamamış bir durumdaydı. Bu da sonuç olarak onları toplumdandan, hayattan ve insan sorunlarından uzaklaştırdı. (...) Elbet ben soruna materyalist bir gözle bakıyorum ve bu yüzden yaratılan şiirin ‘insana fantezi bir tarzda yaklaştığını’ savunuyorum. Ama aynı dünya görüşünü benimle paylaşmayan bir kimse bu akım içindeki şairlerin insan sorunlarına önemli sorularla yanaştığını öne sürebilir.”¹⁶

Yukarıdaki ifadelerden hareketle Özel, İkinci Yeni’nin esasta insan kavramının anlaşılmasında maluliyet yaşadığını iddia eder. Bununla beraber Özel, İkinci Yeni’ye hücum ederken üslubunu daha da sertleştirip, özellikle de şair ismi anarak, polemikçi şahıslar üzerinden yürütüp, açık bir edebi münakaşaya dönüştürür.

“Türk şairi, ne bu toplumların gelişimi ve diyalektiği, ne de kendi toplumunun varlığından haberdar olmadığı içindir ki sonuçta şiirin yeni tadından duyduğu heyecan geçince ya Turgut Uyar gibi toplumun tutucu, gerici safında yer alıyor, ya Cemal Süreyya gibi niteliksiz bir anlama bel bağlıyor ya da Edip Cansever gibi bir şiir fetişisti olup çıkıyor.”¹⁷

Alıntılar göstermektedir ki, İsmet Özel’in bir şiir ekolünü değerlendirmekten çok yargılamaktadır. Şairlerin şiir anlayışlarını tek kelimeyle tanımlaması/olumsuzlaması, ideolojik ayrılığın meydana getirdiği rahatsızlıktan çok daha fazlasına dönüşerek, İkinci Yeni şairlerinin şiir imkânlarını ötekileştirmiş ve oluşumun şiir diline açıkça itiraz edilmiştir. Özel son olarak şunları söyler

“Çünkü işlevi edebiyatımız için gereç toplamak olmuştur. Bunu küçümsediğim sanılmıyım. Ama İkinci Yeni sanat olarak karşına çıktığında hafıfşediğim bilinsin. (...) İlk ağızda, bu tür şiir bir düşüncenin uzantısı değildir. Kasıtlı bir dünya görüşü yoktur. (...) İkincisi bu şairler birlikte yaşadıkları insanlara yaklaşmak istememişler, geniş

okuyucu kitlesi tarafından sevimlik bu şairler için ürkütücü olmuştur. (...) Saydığım bu ki neden dolayısıyla kendi küçük burjuva özlemlerini yahut gizemci ve hastalıklı eğilimlerini bile güçlü bir biçimde dile getirememişlerdir.”¹⁸

İsmet Özel’in bu keskin kritiğini değerlendirdiğimizde, İkinci Yeni’nin sanat pratiğinin olmayışı ve kendine mahsus sanat kaideleriyle çok fazla topluma dönük olmamakla suçlandığı ortadadır. Özellikle Özel’in Marksist toplumcu şiirin ana kriterlerini bir diyalektik karşılaştırma yolu ile İkinci Yeni adına mevcut olmayan öğeler üzerinden eleştirdiği görülür. Fakat İkinci Yeni’nin kendi insanına sırt çevirdiği ve anlattığı meselelerin bu toprağın insanına ait olmadığı yönündeki eleştirisi üzerinde durulması gereken ters bir durumu da doğurmaktadır. Bu da Marksist söylemin de kendi ideolojik tipolojisinin dışına çıkmış insan tipiyle pek ilgilenmeyişiştir. Yani devrim için çabalayan ve üreten insanın değerli oluşu, diğer kitlenin ya burjuva içinde algılanışı ya da tüketim kitlesinin içine hapsedilişini doğurur. Özel’in eleştirdiği diğer bir husus ise İkinci Yeni’nin kendi insanının özümseyemeyeceği mevzuları dillendirmesidir. Oysaki Marksist şiir söyleminin epistemolojik arka planını oluşturan materyalist düşünce sisteminin Türk düşüncesinde kendine ne kadar taraftar topladığı şüphelidir. Yani binlerce yıl Müslüman bir hayat endişesi duymuş Anadolu insanı için 60 kuşağının Marksist şiir söylemi ne denli itibar görmüştür? Başka bir açıdan geç sanayileşmeyi yaşayan ve sınıfsallaşma süreci Batı gibi oluşmayan bir ülkede proleter bir edebiyatın yaygınlaşamadığı dikkate alındığında; acaba Marksist şiir söylemi de, topluma aşırı derecede inmek/ilgi duymak noktasında bir ideolojiye merkezlenerek ve bu merkezin dışı için bir hayat endişesi duymayarak kendi de mi yozlaşmış bir şiirdir sorusunu akla getirir.

Sonuç olarak İkinci Yeni şiirinin Marksist bir yöntemle eleştirilmesi, 60 kuşağı sosyalist şairlerin kendi ideolojik şartlarında ifade ettikleri kaygılardan kaynaklanır. Bu, özellikle İkinci Yeni’nin estetik ve dil yeterliliğine yönelik bir eleştiri değildir. Zira İkinci Yeni söyleminin modern edebiyata olan katkısı dikkate alındığında, poetik örneklerinin niteliği hesaba katıldığında, başarılı ve özgün bir şiir anlayışı ortaya koyduğu görülmektedir. Dolayısıyla İkinci Yeni’nin Marksist şairlerinin eleştiri odağında olmasının arka planında, biraz da politik arenaya olan uzaklığı ve ideolojik referanslara kapalı olması yatmaktadır.

DİPNOTLAR

- 1 İsmet Özel, “Tanrı Mezarını Isıtsın”, *Halkın Dostları*, S. 87, Mart 1970, s. 7.
- 2 Atilla İlhan, *İkinci Yeni Savaşı*, Bilgi Yayınları, İstanbul 1996, s. 93.
- 3 Cevat Akkanat, *Gelenek ve İkinci Yeni Şiiri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 63.
- 4 *Age.*, s. 65.
- 5 Enis Batur, *E/Babil Yazıları*, YKY, İstanbul, 2003, s. 102.
- 6 Hasan Bülent Kahraman, *Türk Şiiri, Modernizm, Şiir*, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, s. 101.

- 7 *Age.*, s. 102.
- 8 *Age.*, s. 101.
- 9 Memet Fuat, *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi II*, Adam Yayınları, İstanbul, 2011, s. 742.
- 10 Turgut Uyar, *Korkulu Uсталık*, YKY, İstanbul, 2012, s.435.
- 11 Cemal Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle/Toplu Yazılar I*, YKY, İstanbul, 2012, s.192.
- 12 Edip Cansever, *Şiiri Şiirle Ölçmek/Şiir Üzerine Yazılar, Söyleşiler, Soruşturmalar*, YKY, İstanbul, 2012.
- 13 Ataal Behramoğlu, “Yaşayan Bir Şiir”, *Devrim*, S. 31, 19 Mayıs 1970, s. 13.
- 14 Tefvik Melikov, “Genç Türk Şiirinde İlerici Yöneliş”, *Militan*, S. 17 Mayıs 1976, s. 6-19.
- 15 Özel, *Age.*, s.7.
- 16 *Age.*, s. 7.
- 17 *Age.*, s. 7.
- 18 *Age.*, s. 7.

KAYNAKÇA

- Akkanat, Cevat, *Gelenek ve İkinci Yeni Şiiri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2002.
- Batur, Enis, *E/Babil Yazıları*, YKY, İstanbul, 2003.
- Behramoğlu, Ataal, “Yaşayan Bir Şiir”, *Devrim*, S. 31, 19 Mayıs 1970.
- Cansever Edip, *Şiiri Şiirle Ölçmek/Şiir Üzerine Yazılar, Söyleşiler, Soruşturmalar*, YKY, İstanbul, 2012.
- Fuat, Memet *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi II*, Adam Yayınları, İstanbul, 2011.
- İlhan, Atillâ, *İkinci Yeni Savaşı*, Bilgi Yayınları, İstanbul 1996.
- Kahraman, Hasan Bülent, *Türk Şiiri, Modernizm, Şiir*, Büke Yayınları, İstanbul, 2000.
- Süreya Cemal, *Şapkam Dolu Çiçekle/Toplu Yazılar I*, YKY, 2012.
- Melikov, Tefvik, “Genç Türk Şiirinde İlerici Yöneliş”, *Militan*, S. 17 Mayıs 1976.
- Özel, İsmet, “İsmet, Tanrı Mezarını Isıtsın”, *Halkın Dostları*, S. 87, Mart 1970.
- Uyar Turgut, *Korkulu Uсталık*, YKY, İstanbul, 2012.